

PRILOG UPOZNAVANJU NAČINA KAŽNJAVANJA
U DUBROVAČKOJ REPUBLICI

U Dubrovačkoj se Republici kažnjavalo na temelju Statuta iz 1272. g., odluka nadležnih organa, Senata, Velikog i Malog vijeća te kneza, kao i na osnovi običajne pravne prakse. Ta je praksa, prema potrebama i prilikama, tokom stoljeća mijenjala i dopunjavala važeće odredbe o raznim kaznama, načinu mučenja i o vrstama zatvora u Dubrovniku.

Brojne odredbe običajnog prava nalazimo u statutarnom pravu naših primorskih mjesta, te u dubrovačkom Statutu. U njemu srećemo često riječ »običaj« ili izraz »prema starom običaju«, što znači da su se mnogi propisi temeljili na običajnom pravu, koje su stari Dubrovčani primili ne samo od drugih dalmatinskih gradova nego i od ljudi iz zaleđa, s područja Balkana. Osim tih preuzetih običaja ima i takvih koji su u statutima dalmatinskih gradova, kao i u Dubrovniku, samonikli i u kojima se izražava pravna svijest domaćeg stanovništva. Mletački je statut kao stariji nesumljivo utjecao na izradu Statuta u Dubrovniku, to više što se Dubrovnik sve do 1358. g. nalazio pod vlašću Venecije. Međutim, ipak su razne okolnosti, a prije svega lokalno običajno pravo utjecali da su statuti Dubrovnika i Venecije veoma različiti, ne samo po svom sadržaju nego konkretno i u vrstama kazni te samom načinu kažnjavanja okrivljenika, i to stoga što su se te kazne kao i uvjeti temeljili na različitim izvorima običajne pravne prakse. Jednako se tako u Dubrovniku nije primjenjivala ista vrsta kazne i način kažnjavanja za iste zločine kao i u drugim dalmatinskim gradovima, jer je Dubrovnik, kao samostalna država, razvio specifične vrste kažnjavanja, koje su više odgovarale njegovim potrebama i lokalnim prilikama.¹

Na isti se način, tokom vremena, mijenjala u Dubrovniku i nadležnost pojedinih organa koji su sudili i kažnjavali. Dok su početkom XV. stoljeća kaznene parnice vodili knez i Malo vijeće, već sredinom istog stoljeća, točnije 1459. g., osnovan je poseban organ za vođenje krivičnog

¹ J. Strohal, *Pravna povijest dalmatinskih gradova*, dio I, JAZU, Zagreb 1913. g.; *isti*, *Osnova za sabiranje građe u pravu koje u narodu živi*, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 49, JAZU, Zagreb 1909. g., str. 413—427; V. Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja Južnih Slavena*, Zagreb 1874. g.; I. Mitić, *Jadranske republike Dubrovnik i Venecija*, »Dubrovnik«, br. 4, Dubrovnik 1964. g.; *isti*, *Prilog proučavanju običajnog prava na području Dubrovačke Republike*, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 49, Zagreb 1983. g. str. 413—427.

postupka, koji se sastojao od šest plemića (tzv. »giudici del criminale«). Radi olakšanja posla tim sucima bilo je određeno (1473. g.) da se imenuje takozvani »kancelar kriminala«, koji je sastavljao prijave, zapisnike o saslušanju svjedoka i vršio druge nužne poslove. Početkom XVI. stoljeća, kad se radilo o zločincima za koje je bila predviđena smrtna kazna ili sakaćenje (mutilacija), spomenuti su »suci od kriminala« bili dužni da poslije provedene istrage čitav predmet sa zaključkom podnesu na razmatranje dubrovačkom knezu, koji je bio dužan donijeti presudu u roku od osam dana. U to se vrijeme žalba na presudu podnosila Velikom vijeću, a kasnije Senatu. Sredinom XVI. stoljeća (1560. g.), da bi se olakšalo poslovanje Senata i Malog vijeća, bilo je određeno da se žalbe protiv izrečenih presuda podnose posebnom organu, takozvanom »prizivnom sudu devetorice« koji je bio sastavljen od senatora, sudaca za krivične predmete i čuvara pravde. U daljem toku razvoja, početkom XVII. stoljeća, bilo je oduzeto knezu i Malom vijeću pravo donošenja smrtnih presuda i kažnjavanje sakaćenjem, te preneseno u nadležnost Senata, dok je pravo rješavanja žalbi prešlo u nadležnost Velikog vijeća, koje je uvažavalo žalbu samo većinom od 3/4 glasova prisutnih članova. Kasnije se, tokom XVIII. stoljeća, oslobođenje od smrtno kazne moglo postići samo u slučaju kad je 7/8 svih vijećnika, odnosno članova svih triju vijeća (Velikog, Senata i Malog vijeća) glasalo za pomilovanje. Tom promjenom nadležnosti u krivičnim predmetima nisu knez i Malo vijeće bili potpuno lišeni kaznene sudbenosti. Oni su još po zakonu iz 1397. g. mogli kažnjavati prekršitelje reda do iznosa od 100 dukata, a kad taj iznos ne bi bio plaćen, mogli su ih i tjelesno kažnjavati.

Teritorij Dubrovačke Republike bio je podijeljen na knežije i kapetanije, čija su se jurisdikcijska područja, prema prilikama i potrebama, širila ili sužavala. Prema odluci Velikog vijeća u Dubrovniku iz 1423. g. bilo je određeno ustrojstvo Konavala, te utvrđeno da knez u Konavlima ima pravo upravljati, suditi i kažnjavati u svim građanskim i krivičnim parnicama. Isto je takvo pravo, prema odluci iz 1436. g., a u smislu tamošnjih običaja, imao i viceknez u Stonu, kao i onaj na otoku Šipanu, koji je upravljao Elafitskim otocima (Šipan, Lopud, Kalamota) te otokom Mljetom. Godine 1445. Veliko je vijeće odredilo da dubrovački viceknez na otoku Lastovu obavlja sve pravne poslove te suđenje i kažnjavanje, i to tri mjesca u godini (srbanj, kolovoz i rujan) u Babinom Polju na Mljetu, i to ne samo za Mlićane već i za Lastovce, a preostalih devet mjeseci viceknez je imao živjeti i djelovati na Lastovu. Dubrovačka je vlada formirala 1465. g. kapetaniju na Ratu (Pelješcu), čime je ograničila nadležnost stonskog vicekneza, a postavljanjem kneza na Mljetu taj otok nije više potpadao pod jurisdikciju šipanskog kneza. Tom je prilikom i Cavtat otcijepljen od vicekneza u Konavlima i ustrojen u posebnu kapetaniju koja je obuhvaćala područje sve do Uskoplja. Tako su u XVIII. stoljeću upravna i sudska vlast na dubrovačkom području sačinjavale šest knežija, i to u Konavlima, Župi, Slanom, Stonu, te na otocima Mljetu, Lastovu ili Šipanu, dok su kapetanije postojale u Cavtatu, te u Janjini i Trstenici na Pelješcu. Žalbe protiv presuda vicekneza i kapetana na području Dubrovačke Republike podnosile su se nadležnom sudu u Dubrovniku. Potrebno je još spomenuti da se u vođenju postupka, prilikom ispitivanja okrivljenih i svjedoka, upotrebljavao domaći, hrvatski

jezik, odnosno narječje kojim se govorilo u gradu i na ostalom području Dubrovačke Republike.²

Među arhivskim dokumentima Historijskog arhiva u Dubrovniku nalazimo mnogobrojne zaključke Senata, Malog i Velikog vijeća, te ostalih nadležnih organa u Republici na osnovi kojih možemo utvrditi da su se razne vrste kazni, taksativno navedene za određene slučajeve u dubrovačkom Statutu, kao i one koje su se temeljile na običajnom pravu, zadržale u Dubrovniku sve do početka XIX. stoljeća. Zbog ograničenosti prostora, u daljem tekstu ovog rada prikazat ću ukratko način kažnjavanja na području Dubrovačke Republike, koji obuhvaća ne samo brojne kazne koje se temelje na statutarnim odredbama i običajnom pravu već i način mučenja te razne vrste zatvora koji su postojali u Dubrovniku sve do ukinuća Republike (1808. g.).

I. Vrste kazni

U šestoj knjizi dubrovačkog Statuta, koja sadržava problematiku krivičnog prava, predviđena je smrtna kazna odsijecanjem glave, vješanjem i spaljivanjem, zatim mutilacija — sakaćenje, te tjelesne kazne šibanjem, žigosanjem užarenim željezom i privezivanjem uz stup sramote. U dubrovačkom su Statutu predviđene još i novčane kazne, zatim kazne zatvaranja u tamnicu, kazne izгона iz Dubrovnika i s njegova teritorija te kazna gubitka državljanstva. Bile su predviđene i razne kazne prema nahođenju kneza, koje su se odnosile na prijestupe maloljetnika i na međusobne uvrede ljudi i žena riječju ili djelom. Treba naglasiti da se dubrovačka pravda u uklanjanju zločina ili prijestupa običavala koristiti uslugama doušnika kojima je, ako je njihova prijava odgovarala istini, bila zajamčena polovica predviđene novčane globe i anonimnost. Zanimljivo je da su u dubrovačkom Statutu šibanje, žigosanje i sakaćenje često pojavljuju kao alternativa za novčane kazne. Prema uobičajenoj praksi, ako prekršitelj ne bi mogao platiti kaznu, imao se išibati, žigosati ili mu se imao odsjeći određeni ud. Samo je za neke slučajeve bila taksativno propisana kazna mutilacije, dok se u većini slučajeva kazna temeljila na uobičajenoj pravnoj praksi.

U dubrovačkom je Statutu pri mutilaciji dolazilo u obzir odsijecanje desne ruke, nosa ili vađenje jednog ili oba oka. Desna se ruka gubila za udarac hladnim oružjem po licu ili za odsijecanje nekog uda ako počinitelj ne bi mogao platiti 50 perpera, zatim za krađu od 10 do 20 perpera, za drumsku pljačku od 3 do 6 perpera, za krivotvorenje isprava,

² *Prepiska*, XVIII st., sv. 199.3397 («Processi politici e criminali dall'anno 1700 a tutto 1799». Postupak se obično pokretao na zahtjev dub. Senata.); *isto*, sv. 200.3398 (Ako se radilo o manjem ili nevažnom procesu, Senat je predmet ustupao Malom vijeću da pokrene postupak.); *isto*, sv. 202.3400, str. 9 (God. 1700. dogodilo se ubojstvo na Lastovu pa tamošnji viceknez upućuje u Dubrovnik knezu i Malom vijeću sve spise i saslušanja radi pokretanja postupka.); *Isto*, sv. 203.3401 (god. 1709. — «Libro dell'Lamenti delle Cancellaria di Stagno del 1707»); *Criminalia*, («Libro delle sentenze criminali»), sv. 16/6, str. 15 (god. 1709. . . »che non possa conseguire la gratia della sentenza che per stretura di 7/8 di tutte le tre Consigli«); Historijski arhiv u Dubrovniku te sve ostale arhivske bilješke za ovu radnju.

K. Vojnović, Sudbeno ustrojstvo Republike dubrovačke, »Rad« JAZU, knj. 108, Zagreb 1892. g., str. 15—76; *isti*, sp. dj., knj. 114, Zagreb 1893. g., str. 20—55; *isti*, sp. dj., knj. 115, Zagreb 1893. g., str. 32.

za podnošenje sudu lažnog dokumenta ako podnositelj nije mogao platiti 50 perpera, te za unošenje u Dubrovnik lažnog novca ako krivac nije mogao platiti 100 perpera. Odsijecanje nosa bilo je rezervirano za žene. Ženi koja je ukrala više od 20 perpera odsjekao bi se nos i bila bi proglašena iz Dubrovnika i s njegova teritorija. Sluškinja koja bi nekog čovjeka uvela u kuću bez dozvole gospodara ili gospodarice bila bi kažnjena također odsijecanjem nosa. To su jedina dva prekršaja za koje je u Statutu predviđena ta kazna. Vađenje očiju, jednog ili oba oka, predviđeno je za krađe, pljačke i silovanje. Tko je opljačkao na drumu od jednog do tri perpera ili ukrao od pet do deset perpera, gubio je jedno oko, a tko je ukrao iznad dvadeset perpera, gubio je oba. Isto je tako gubio oba oka tko je silovao ženu, ako nije mogao platiti 50 perpera, a jedno oko onaj Dubrovčanin koji je bez dozvole kneza otišao u Omiš (Dubrovnik je u to vrijeme bio u velikom neprijateljstvu s Omišanima zbog gusarstva), a nije mogao platiti novčanu kaznu od 25 perpera.³

U starom Dubrovniku bilo je uobičajeno tjelesno kažnjavanje (šibanje, žigosanje užarenim željezom) i javno izlaganje okrivljenika uz stup sramote, nazvan »berlina« odnosno »kar«. Takav je stup postojao u Dubrovniku od najstarijih vremena, a od početka XV. stoljeća ulogu tog stupa za izlaganje i tjelesno kažnjavanje okrivljenika preuzeo je današnji Orlandov stup na Placi, pred crkvom sv. Vlaha, na kojem se mjestu i ranije nalazio stup sramote ili stup za kažnjavanje, ali bez Orlandova lika na njemu. Interesantno je ovdje spomenuti da Orlandov stup u Dubrovniku potječe iz Njemačke. Za razliku od njemačkih gradova kojima je Rolandov stup već od sredine XIII. stoljeća bio simbol raznih stečinih prava ili privilegija, u Dubrovniku je Orlando postao s vremenom simbol stečene nezavisnosti. Zato je i podignut početkom XV. stoljeća kad je pod zaštitom ugarsko-hrvatskih vladara Dubrovnik dobio političku nezavisnost i slobodu trgovine. Dok su njemački Rolandi bili uglavnom pravni simboli, dotle je dubrovački Orlando bio simbol državne samostalnosti, a kao nasljednik starog »kara« imao je i širu primjenu. Kao simbol nezavisnosti Orlandov je stup u Dubrovniku bio nosilac državne zastave, s njega su se javno oglašavale razne vladine odluke, pod njim je bila označena dubrovačka mjera (lakat 51,2 cm). Od predašnjeg »kara« preuzeo je ulogu stupa za kažnjavanje, pa je tako došlo do jedne zanimljive, jedinstvene pojave da je Orlandov stup kao simbol nezavisnosti bio ujedno i stup za kažnjavanje, odnosno sramotno izlaganje okrivljenika. Pored javnog izlaganja okrivljenika vezivanjem uz stup sramote za određeno vrijeme, uobičajeno je bilo u Dubrovniku i vođenje okrivljenog do tog stupa na magarcu glavnim gradskim ulicama, na način da sjedi licem okrenutim prema repu, kako bi ga vidjelo što više ljudi i kako bi bio što više osramoćen.⁴

³ *Monumenta historico — iuridica Slavorum Meridionalium*, Liber statutorum civitatis Ragusi (1272. g.), IAZU, Zagreb 1904. g., str. 124—150; V. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, IAZU, Zagreb 1908—1922. g., str. 106—108; K. Voinović, O državnom ustrojstvu Republike dubrovačke, »Rad« IAZU, sv. 103, Zagreb 1891. g., str. 10—12.

⁴ Z. Šundrica, Kiseli četruni, čas. »Dubrovnik«, br. 1, Dubrovnik 1973. g., str. 82—83; I. Mitić, Orlandov stup u Dubrovniku, »Anali« br. 10/11, Hist. institut IAZU, Dubrovnik 1962/63. g., str. 233—254; isti, Die Rolandsäule in Ragusa (Dubrovnik), Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte, 82 Band, Germanistische Abteilung, Weimar 1965.

U Dubrovačkoj Republici, kako smo već prije spomenuli, bilo je prema Statutu predviđeno, osim smrtne kazne i kazne zatvora, još i sedam vrsti kažnjavanja, i to: kazna sakaćenja, tjelesno kažnjavanje (šibanje i sl.), javno izlaganje okrivljenika uz stup sramote, zatim izgon iz Dubrovnika, gubitak državljanstva, novčana kazna i kazna po nahođenju kneza. Međutim, postojale su i razne druge kazne o kojima nema spomena u Statutu, ali su se tokom vremena u tolikoj mjeri primjenjivale da su se pretvorile u običajno pravne norme, popunjujući na taj način praznine koje su postojale u sistemu kažnjavanja i koje su odgovarale ondašnjem unutrašnjem stanju u državi, s krajnjim ciljem da zaštite postojeći politički poredak u Dubrovačkoj Republici. O tim vrstama kazni, pronađenim na temelju istraživanja raznih arhivskih dokumenata, potkrijepljenim pojedinim primjerima, bit će govora u daljem tekstu ovoga rada.

Najteža se kazna smatrala smrtna kazna, koja se prema odredbama dubrovačkog Statuta izvršavala vješanjem, odsijecanjem glave i spaljivanjem, i to u većini slučajeva u Dubrovniku, nedaleko predjela Pile, na mjestu zvanom Danče. Na tom je mjestu izvršitelj pravde (tzv. »maestro della giustizia«) vješao na javnim vješalima (»publiche forche«) osuđenika za vrat i ostavio ga visjeti sve dok ne izdahne. Prilikom smaknuća zvonilo je u Dubrovniku posebno takozvano »mrtvo zvono« (»campana morta«) laganim otkucajima najavljujući narodu da je nad nekim izvršena smrtna kazna. Spomenuti je izvršitelj pravde za taj posao primao utvrđenu nagradu, te je inače služio u Dubrovniku kao neka vrsta krvnika ili dželata. Da bi se zastrašili budući počinioci raznih krivičnih djela, bila se u Dubrovniku uobičajila praksa da se mrtvo tijelo obješenog krivca sasiječe u četiri dijela time da glava i četvrtina tijela ostane visjeti na vješalima, dok bi ostala tri dijela tijela bili odneseni, i to jedan na otočić Grebeni nedaleko dubrovačke luke Gruž, drugi na otok Bobaru kraj Cavtata, a treći dio bio bi ostavljen pred kućom obješenog. To je samo jedan od primjera izvršenja smrtne kazne (1658. g.), sa zastrašujućim primjerom, nad dubrovačkim podanikom iz sela Grgurića radi počinjenog ubojstva. Sličnu je sudbinu doživio i P. Divizić iz Konavala kraj Dubrovnika, čije je tijelo poslije vješanja (1673. g.) bilo razdijeljeno u četiri dijela. Dok je jedan dio ostao visjeti na vješalima, ostala su tri dijela poslana u razna sela po Konavlima. Bilo je slučajeva donošenja presude u odsutnosti optuženog, kao što je to bio slučaj (1709. g.) s A. Dragojevićem iz Omble (Rijeka Dubrovačka), koji je bio osuđen na vješanje i siječenje tijela, po običaju, na četiri dijela, ako bude uhvaćen. Dijelovi raščetvorenog tijela bili su obično prevezeni do određenog mjesta u vrećama od kože, te tamo izvađeni iz vreća i ostavljeni da se usmrde ili da ih ptice ili druge životinje pojedu.

Prema uobičajenoj praksi, osobama osuđenim na odsijecanje glave ta je kazna u većini slučajeva izvršavana izvan grada na Pločama, kako stoji u dokumentima »alle Ploce — luoco solito«. Žene osuđene na smrt također su bile vješane na Dančama, ali je prema njima bila u mnogo manjoj mjeri primjenjivana kazna da se tijelo sasiječe i raščetvori poslije smrti. Nevjerojatno zvuči da je u starom Dubrovniku još sredinom XVIII. stoljeća postojala kazna spaljivanja vještica. Kazna se provodila na način da su osuđenoj osobi vezane oči, zatim bi bila zavijena u bijelo platno, zakovana u katramiranu bačvu te zapaljena na Dančama. In-

teresanтно je još spomenuti da se nad dubrovačkim plemićima smrtna kazna izvršavala u većini slučajeva skidanjem glave, dok bi se neplemići pretežno, vješali, jer se ta kazna smatrala sramotnijom.⁵

Jedna od okrutnih smrtnih kazni koja se primjenjivala u starom Dubrovniku bilo je zazidavanje živog osuđenika do kraja života (»inmurato«). To se vršilo u posebnoj prostoriji, obično tajnim tamnicama, ne dužoj od 20 pedalja, na način da bi se ulazna vrata zazidala kamenjem i vapnom te ostavio samo jedan mali otvor, širok tri pedlja, za ulaženje vanjskog zraka, koji je omogućio osuđeniku da diše ali bez hrane i vode nije mogao dugo izdržati. Među arhivskim dokumentima nalazimo podatke da su bili zazidavani ne samo muškarci već i žene, a ponekad, ali rijetko, i članovi plemićkih obitelji. Potrebno je ovdje spomenuti i način na koji se dubrovačka vlada oslobađala nepoželjnih okrivljenika. Položaj Dubrovačke Republike između moćnih susjeda često je prisiljavao vladu u Dubrovniku da neko okrivljeno ili osumnjičeno lice bude tajno pogubljeno kako ne bi susjedne zainteresirane zemlje znale za njegovu sudbinu. U tim slučajevima vlasti u Dubrovniku služile bi se metodom potajnog ubojstva koje se sastojalo u trovanju, utapanju, davljenju u zatvoru, a ponekad i strijeljanju, poslije čega bi leš bio spaljen da bi mu se izgubio svaki trag.

Po uobičajenoj praksi, u Dubrovniku za počinjeno ubojstvo kažnjavalo se smrću. Međutim bilo je slučajeva kad se ta predviđena kazna iz posebnih razloga i obzira ne bi izvršila. Takav je slučaj plemića M. Kaboge, koji je sredinom 1622. g. nožem ubio svog sugrađanina plemića N. Sorga, ali se odmah poslije ubojstva sklonio u franjevački samostan »male braće« u Dubrovniku, te time stekao pravo crkvenog azila, odnosno utočišta koje se priznavalo na području Dubrovačke Republike, kao i u drugim evropskim zemljama. Na intervenciju crkvenih vlasti iz Rima dubrovačka je vlada pristala da predviđenu smrtnu kaznu ovom svom plemiću pretvori u doživotnu tamnicu. Međutim, u velikom potresu koji je 1667. g. pogodio Dubrovnik taj je plemić ostao živ, izašao iz zatvora i uvelike pomogao svojoj domovini u uvođenju reda u državi, te obavio dva veoma važna i značajna poslanstva u Carigradu.⁶

Kazna sakaćenja smatrala se u starom Dubrovniku jedna od veoma teških kazni koja se prema dubrovačkom Statutu sastojala u odsijecanju desne ruke, nosa te vađenja jednog ili oba oka. Odsijecanje obiju ruka nije bilo predviđeno u dubrovačkom Statutu, ali je takvu odluku ipak

⁵ *Criminalia*, sv. 16/4—24, str. 41 (31. V. 1658. g. — Osuđen Ilija Paskovljević iz Rguricića zbog ubojstva.); *isto*, str. 229, 287 (P. Divizić iz Vinograda u Konavlima osuđen 31. I. 1673. g. Istog dana Ivan Rafov iz Čilipa osuđen je na smrtnu kaznu, da mu se otkine glava izvan grada, na Pločama. God. 1677. bila je žena Luke Stjepana osuđena na vješanje.); *isto*, sv. 16/6, str. 15, 17 (presuda A. Dragojeviću iz 1709. g. Krajem iste godine osuđena je jedna osoba s Lopuda na kaznu odsijecanja glave.); *isto*, str. 22, 30 (God. 1720. osuđeni su u odsutnosti P. Maličić iz Mlina i N. Portigliani iz Konavala na smrtnu kaznu vješanjem zbog ubojstva.); K. Vojnović, Sudbeno ustrojstvo Republike . . . , knj. 114, str. 44; V. Vinaver, O Jevrejima u Dubrovniku u XVIII veku, Jevrejski almanah,

⁶ *Lamenta de intus*, XLV, str. 21—37; J. Gelčić, Le prigionieri della Repubblica di Ragusa, »Rassegna Dalmata«, Zara 1905. g., str. 5 (O zazidavanju osuđenika.); J. Tadić, Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća, Sarajevo 1937. g., str. 113—128; A. Vučetić, Marojica Kaboga u zgodama Dubrovnika, Vijesnik Zemaljskog arhiva, god. XX, sv. 3, Zagreb 1918. g., str. 163—188; O azilu u Dubrovniku vidi: I. Mitić, Imigraciona politika Dubrovačke Republike s posebnim obzirom na ustanovu svjetovnog azila, »Analiz« Zavoda za pov. znanosti, JAZU, sv. XVII, Dubrovnik 1979. g., str. 128.

u svibnju 1436. g. donio Senat u Dubrovniku protiv okrivljenih B. Bije-
lića i N. Lukarevića zbog ranjavanja vicekneza u Dubrovačkoj župi.
Prilikom jedne epidemije kuge, koja se pojavila u dubrovačkom zaleđu
sredinom XVI. stoljeća, dubrovačko je Malo vijeće odredilo 1468. g. da
dvije ugrožene obitelji moraju napustiti svoj dom, živjeti izdvojeno i otići
tamo gdje ih upute zdravstveni organi iz Dubrovnika. Ako ne poslušaju
to naređenje, imao im se dom sa svim stvarima spaliti, a članovima obi-
telji odsjeći nos i uši. Ni ta vrsta kazne istovremenog odsijecanja nosa
i ušiju nije bila predviđena odredbom Statuta. Interesantno je spomenuti
i odredbu Velikog vijeća iz 1480. g. Njom je bilo određeno da se onome
tko noću napadne nekoga fizički ili oružjem odsiječe ruka na mjestu
gdje je zločin izvršen, što ranije nije bilo propisano. U zatvoru je jedan
seljak 1748. g. kastriran zbog silovanja, ali nijedna osoba kojoj je krađa
dokazana nije, prema običajnom pravu u Dubrovniku, bila kažnjena smrću.
Takvoj bi se osobi, ako se radilo o velikoj krađi, obično iskopale oči,
dok bi mu se za srednju ili malu krađu otkinule uši ili nos. Takva se
vrsta sakaćenja primjenjivala prema kradljivcima u Dubrovniku zato što
se općenito i opravdano smatralo da bi ljudi češće vršili krađe kad bi se
kradljivci vješali, jer se takva vrsta kazne brzo zaboravlja, dok je sva-
kodnevno kretanje po gradu i okolici osakaćenih ljudi zbog krađe dje-
lovalo veoma upozoravajući i zastrašujući.

Bilo je međutim i slučajeva koji nisu bili predviđeni Statutom, kad
je po odluci vlasti u Dubrovniku kazna mutilacije, sijećenje ruke, bila
zamijenjena strogim zatvorom u određenom roku trajanja, novčanom
kaznom ili lišenjem svih prava i dužnosti, a to se pogotovu ticalo plemića.
Tako je plemiću F. Puciću odlukom Senata (1517. g.) izmijenjena kazna
odsijecanja ruke oduzimanjem svih prava i dužnosti u trajanju od 5 go-
dina, novčanom kaznom od 200 dukata i zatvorom u trajanju od tri
mjeseca. Taj slučaj jasno ukazuje na činjenicu da su u Dubrovačkoj Re-
publici plemići obično bolje prolazili prilikom kažnjavanja kaznom saka-
ćenja nego puk i ostali dubrovački podanici.⁷

Osim spomenutih kazni, u Dubrovniku se postepeno uobičajilo
kažnjavati okrivljenike veslanjem na stranim galijama. Ta se kazna odr-
žavala po više godina na galijama Malte, Napulja i Venecije. Osuđenici
su prevažani, obično dubrovačkim brodom, do određene luke gdje ih je
onda konzul Dubrovačke Republike predavao zapovjedniku galije na ko-
joj su imali veslati. Poslije izdržane kazne dubrovački je konzul preuzimao
osuđenike i vraćao ih u Dubrovnik. Osuđeni Dubrovčani veslali su pre-
težno na galijama zemalja koje su bile u prijateljskim odnosima s Dub-
rovnikom, kao što su bile Napuljska Kraljevina i otok Malta. Osuđeni
Dubrovčani su u mnogo manjem broju veslali i na mletačkim galijama,
iako Venecija nije bila prijateljski naklonjena Dubrovniku, ali je Dubrov-

⁷ *Cons. rog.*, sv. 6, str. 54, 77 (Zaključak Senata od 22. V. 1436. g. glasi . . . »quod
sibi ambe manus amputavi debeant. . .«); *Cons. minus*, 17, 123 (Zaključak od 8. II. 1468. g.
glasi . . . »amputavi nasus et aures. . .«); *Cons. maius*, sv. 14, 182 (Zaključak od 1. XII.
1480. g. glasi » . . . debia essergli troncare la man dextra in quel madesimo luogo. . .«);
Cons. rog., sv. 30, 201 (Zaključak od 2. I. 1517. g.); *K. Vojnović*, Sudbeno ustrojstvo . . . ,
knj. 108, Zagreb 1892. g., str. 57; *isti*, sp. dj., knj. 114, str. 20; *V. Vinaver*, sp. dj., str.
69; *V. Vukasović*, Stari običaji grada Dubrovnika, Glasnik dub. učenog društva »Sv.
Vlaho«, knj. 1, Dubrovnik 1929. g.; *I. Mitić*, Mutilacija u dub. pravu, Fiskovićevo zbornik
II, Split 1980. g.; *isti*, Porijeklo sakaćenja i njegova primjena u dalmatinskim gradovima,
Zbornik više pom. škole, br. 5/6, Kotor 1978/79. g.

nik iz obzira prema »gospodarici Jadrana« upućivao neke svoje osuđeni-ke na njezine galije, i to pretežno one koji su bili osuđeni na kraće vre-menske kazne. Ta kazna mora da je djelovala veoma pozitivno na poda-nike Dubrovačke Republike, jer su osuđeni odvođeni u tuđinu za dugi niz godina, na strani brod, među nepoznate ljude s kojima se u većini slučajeva nisu mogli ni sporazumjeti zbog nepoznavanja jezika, pri tome još okovani za sjedište ili veslo prilikom veslanja. Sama pomisao na sve te nevolje i patnje odvrćala je mnoge osobe od toga da počine bilo kakvo krivično djelo, to više što je takva vrsta kažnjavanja bila prihvaćena kao običajno pravo u Dubrovniku.

Često je presuda kojom je okrivljenik bio osuđen na veslanje sadržavala još koju kaznu. Tako je dubrovački zlatar Maroje di Mattei bio zbog krađe osuđen (1658. g.) da prethodno bude vezan uz Orlandov stup — »berlinu«, bičevan 25 puta a zatim pečaćen užarenim pečatom na tri mjesta po tijelu, a potom da 5 godina vesla okovan na mletačkim gali-jama i poslije toga da bude prognan s dubrovačkog teritorija za 10 go-dina. Sličnom je kaznom osuđen (1724. g.) zbog krađe i V. Čipinić iz sela Postranje; dok je M. Trajanov iz Župe bio osuđen (1720. g.) samo da vesla okovan za veslo u trajanju od 5 godina na mletačkim galijama. Bilo je slučajeva bježanja s mletačkih galiija, pa je zbog toga često u presudi bilo određeno da se uhvaćenom bjeguncu kazna veslanja povećava za jednu trećinu i da ga treba uputiti da vesla na napuljskim ili na galijama Malte. Takav je slučaj bio (1783. g.) s J. Popievalom iz sela Pridvorja u Konavlima, koji je bio osuđen da vesla 4 godine okovan na mletačkim galijama, a kako je poslije toga uhvaćen u bijegu, kazna mu je povećana na 6 godina veslanja na galijama otoka Malte. Veslanje osuđenika iz Dubrovnika na napuljskim galijama bio je vrlo čest slučaj krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća. Između brojnih osuđenika spomenimo M. Vukovića i P. Mitrovića s Lastova, koji su bili osuđeni (1672. g.) da 5 godina veslaju okovani na njihovim galijama. Neki B. Angi-oli iz Dubrovnika bio je zbog dugovanja osuđen da vesla okovan za veslo tri godine na napuljskim galijama, te da poslije izdržane kazne ima vra-titi dug. Bilo je međutim u praksi dubrovačkog suđenja i donošenje pre-suda o veslanju na domaćim brodovima. To su obično bile lakše, kraće kazne bez okivanja, za neke manje prijestupe. Tako nalazimo među arhiv-skim dokumentima da je M. Štrbinić iz Zatona osuđen da vesla (1660. g.) mjesec dana na dubrovačkom brigantinu, dok je vojnik P. Murlak bio osuđen na 15 dana veslanja na istom brodu.⁸

Tjelesno kažnjavanje okrivljenika bilo je uglavnom povezano s nji-hovim javnim izlaganjem uz Orlandov stup, odnosno »berlinu«, a sastojalo se pretežno od šibanja i žigosanja po tijelu užarenim željezom, naročito na čelu. Među brojnim primjerima takva kažnjavanja spomenut ću samo

⁸ *Criminalia*, sv. 16/4—24, str. 45 (presuda donesena 28. VI. 1658. g. protiv dub. zlatara M. de Mattei); *isto*, 16/6, str. 27, 58 (presuda donesena 28. VI. 1720. g. protiv M. Trojanova iz Župe i 5. II. 1724. g. protiv V. Čipinića iz sela Postranja); *isto*, sv. 26, str. 110 (Presuda donesena 13. I. 1783. g. protiv Popievala.); *isto*, sv. 16/4—24, str. 221 (M. Vuković i P. Mitrović — presuda od 11. VIII. 1672. g.); *isto*, sv. 16/6, str. 20 (B. Angioli — presuda od 30. XII. 1709. g.); *isto*, 16/4—24, str. 81 i 116 (presuda donesena 1660. i 1662. g. o veslanju na dub. brodovima); *K. Vojnović*, sp. dj., knj. 115, Zagreb 1893. g., str. 46 (Bio je običaj kod svih primorskih država kažnjavati krivce da veslaju na brodu okovani lancima.); *I. Mitić*, Dubrovački konzul na Malti predaje osuđene na galije, »Naše more«, br. 4, Dubrovnik 1956. g.

neke. U vezi s izvršenom krađom limuna (1567. g.) trojica okrivljenih Dubrovčana bili su izvedeni iz zatvora i postavljeni na tri magarca licem okrenutim unazad. Ta se povorka kretala dubrovačkim ulicama i na kraju se zaustavila pred Orlandovim stupom, gdje je »izvršitelj pravde« skinuo s magarca okrivljene, vezao ih uz stup te svakom od njih odalamio 25 batina, poslije čega su morali ostati još jedan sat vezani uz stup sramote naočigled brojne publike. Često se okrivljenom stavljala i posebna kapa na glavu (»mitra«), koju je nosio ne samo za vođenja na magarcu kroz grad već i kad je bio vezan uz Orlandov stup. Godine 1684. Marija, žena Vlahuše bila je doživotno protjerana s područja Dubrovačke Republike u Apuliju, pod prijetnjom tjelesne kazne ako se ponovo pojavi u Dubrovniku. Kazna se sastojala u tome da će imenovana na magarcu biti dovedena pred Orlandov stup, da će tamo biti šibana i da će joj biti užarenim željeznim pečatom tri puta pečaćeno čelo. Sličnom je kaznom osuđena i kućna pomoćnica Kate, kći Nikole Puhoja (1759. g.), koja je pokrala svoju gazdaricu, s tom razlikom što je za nju bilo određeno da se samo jedanput pečati na čelo užarenim pečatom. Interesantno je naglasiti da su mnoge žene bile kažnjavane na taj način; šibanjem, pečaćenjem i veživanjem uz stup i po nekoliko sati jer su javno izlaganje, vezane uz stup sramote, mnogo teže podnosile nego muškarci. Tokom cijelog XVIII. i početkom XIX. stoljeća nastavljeno je tjelesno kažnjavanje okrivljenika. Tako je velik broj dubrovačkih podanika bio osuđen u tom razdoblju da bude javno išiban pred »berlinom«, dok su P. Bilanu i I. Salatiću zbog krađe srebra jednom zlataru u Dubrovniku bile izrečene kazne (1773. g.) da im se užarenim željezom utisne žig na čelo, poslije čega im je trebalo odsjeći lijevu ruku, a zatim su imali izdržati kaznu od tri godine u dubrovačkim zatvorima. Interesantno je spomenuti presudu donesenu (1786. g.) protiv Mata sina Petra Hađije iz Ponikava kojom je osuđen na šest mjeseci zatvora, tako da svake prve nedjelje u mjesecu bude izveden iz zatvora pred dubrovačku »lužu«, nedaleko Orlandova stupa, gdje je imao primiti 40 udaraca batinom uz zvuke doboša.

Potrebno je ovdje još spomenuti i jedan način javnog izlaganja okrivljenika u Dubrovniku, i to u trijemu pred zgradom gradske straže (tzv. »lodža«) koji se nalazi nedaleko Orlandova stupa. To se izlaganje vršilo na način da je okrivljeni bio izveden u spomenuti javni trijem gdje mu je glava bila stavljena u procijep između dvije klade (»colla testa nel cladagn« — u kladama), kako bi bio za određeno vrijeme, obično od jednog do nekoliko sati, izložen javnom ruglu. Spomenut ću samo da su takvom kaznom, koja nije bila rijetka na području starog Dubrovnika, bili kažnjeni N. Klečak iz Gabrila (1794. g.) kao i S. Ovčina iz Kliševa (1799. g.). Među javnim izlaganjem okrivljenika spomenimo i kaznu »morica«, koja se, za razliku od drugih, provodila u crkvi, a ne na otvorenom uz »berlinu«. Ta se kazna sastojala u tome da krivac u nedjelju za vrijeme održavanja mise stoji u crkvi s kamenom, zvanim »morica«, obješenim oko vrata, držeći pri tom u rukama upaljenu svijeću. Kazna se izricala najviše zbog psovki i nedoličnog ponašanja. Javno izlaganje okrivljenika vršilo se i po raznim mjestima na dubrovačkom području, a ne samo u Dubrovniku. Tako je, na primjer, neki N. Justić iz Velikog Stona bio osuđen, sredinom 1684. g., ne samo na zatvor u trajanju od mjesec dana već i na izlaganje i bičevanje pred »berlinu« u Stonu. Početkom 1743. g. osuđene su Klara Viđen i Magda Gale iz Stona na 15 dana zatvora,

tako da za vrijeme izdržavanja kazne jednog prazničnog dana budu izvedene iz zatvora pred crkvu u Stonu i javno opovrgnu ono što su rekly protiv Nike Migliocovicha. Niko Labo s Mljeta bio je osuđen (1779. g.) na tri mjeseca zatvora, ali da poslije izlaska iz zatvora mora na tri praznična dana zaredom izaći pred crkvu u Babinom Polju s vezanim rukama i kamenom oko vrata te zatražiti oprost od skupljenih ljudi zbog psovki i kleveta koje je ljudima uputio. Potrebno je spomenuti da u takvim i sličnim presudama većinom stoji navedeno da se izdržavanje kazne ima započeti, ili javno izlaganje izvršiti, u roku od 8 dana od punomoćnosti presude, jer se poslije isteka tog roka kazna dvostruko uvećava. Takve i slične kazne postupno su iščezle s dubrovačkog teritorija dolaskom Francuza. Pa ipak među arhivskim dokumentima nalazimo da je još u kolovozu 1809. g. neki P. Beato osuđen na kaznu bičevanja, a neki mlađić sa otoka Koločepa na spomenutu kaznu »morica«, za vrijeme Austrije, 1815. g.⁹

Usko povezano sa tjelesnim kažnjavanjem, posebno s pečaćenjem užarenim željezom po tijelu, naročito na čelu, bila je kazna trajnog ili povremenog izгона s područja Dubrovačke Republike. Obično se i pečat utiskivao na čelo okrivljenika da se ne bi više mogao vratiti, za izvjesno vrijeme ili za sav život na dubrovački teritorij. Već u samoj presudi o izgonu određene osobe bila je određena nova, mnogo stroža kazna, ako bi osuđenik bio uhvaćen na području Republike, a osoba koja bi ga prijavila vlastima bila bi posebno nagrađena. Osoba osuđena na izgon bila je praćena od posebnih stražara — »barabanata« do granice Republike, dok je kroz to vrijeme, u trajanju od tri sata, zvonilo u Dubrovniku posebno, »mrtvo zvonu« (»campana morta«), dajući na znanje narodu da jedan osuđenik napušta zauvijek ili za određeno vrijeme dubrovačko područje. Potrebno je naglasiti da među arhivskim dokumentima nalazimo brojne slučajeve protjerivanja žena s dubrovačkog područja iz razloga što one nisu bile osuđivane da veslaju na galijama stranih zemalja, jer je ta kazna bila predviđena za muškarce, te je sadržavala u sebi i kaznu izгона iz zemlje. Tako je među brojnim ženama bila doživotno prognana (1684. g.) u Apuliju i Marija žena dubrovačkog podanika Vlahuše zbog počinjene krađe, time da joj je prije progona trebalo tri puta pečatiti čelo užarenim pečatom, kako bi svatko znao da je bila istjerana iz svoje domovine. Početkom 1721. g. Marija kći Matije, sluškinja kod P. Marotija na otoku Lopudu, osuđena je, osim dva mjeseca zatvora, izgonom s teritorija Republike za vrijeme od šest godina. Dubrovački podanik Ivan Radov osuđen je (1728. g.) zbog krađe doživotno na izgon iz zemlje. U istoj je

⁹ *Lamenta de intus et de foris*, sv. 53, vol. 42; *Criminalia*, sv. 16/5—21, str. 47 (»Sentenze promulgate dalli sig. giudici del criminale 1679—1707.« — U presudi izrečenoj protiv Marije žene Vlahuše 1684. g. između ostalog stoji . . . »e bolarsi con tre bolli di ferro infocati nelle fronte«); *isto*, 16/6, str. 35 (Anka Petrova bila je osuđena 30. IV 1721. g. da bude jedan sat vezana uz »berlinu« i poslije bičevana); *isto*, sv. 16/25, str. 80 (presuda Kati kćeri N. Puhoje donesena početkom 1759. g.); *isto*, sv. 16/26, str. 154 (presuda od 10. V 1786. g. izrečena M. Hadiji iz Ponikava); *isto*, sv. 16/4—24, str. 252 (presuda iz 1674. g. donesena protiv N. Justića iz V. Stona); *isto*, sv. 16/6, str. 208 (presuda iz 1743. g. izrečena protiv K. Viđena i M. Gale iz Slanoga); *isto*, sv. 16/27, str. 9—10 i 48 (Presuda za N. Klečka iz 1794. g. i za S. Ovčinu iz 1799. g.); *isto*, sv. 16/9, str. 122 (1809. g. P. Beato osuđen na bičevanje); *Lib. lam. del crim.*, 50/3, str. 34 (1758. g.); *Cons. rog.*, sv. 182, str. 133—138 (1773. g.); V. Vinaver, sp. dj., str. 69; Z. Šundrica, Živi grad, »Dubrovnik«, br. 1, Dubrovnik 1973. g.; A. Vučetić, Posljednja kazna Morice na Kalamoti 1815. g., Dub. list, god. 2, br. 31, 1925. g.

presudi bilo također određeno da će imenovani biti upućen na mletačke galije da tamo vesla okovan za veslo u trajanju od šest godina, ako bude uhvaćen na dubrovačkom teritoriju. Interesantno je spomenuti i slučaj Vita Maričevića s otoka Lastova, koji je zbog neplaćenog duga bio osuđen (1737. g.) da bude izložen uz stup sramote — »berlinu« na samom Lastovu i bičevan po tamošnjim običajima, a zatim prognan iz dubrovačke države za dvije godine. Iste je godine neki Matko Vlahov iz Župe bio osuđen na doživotni izgon iz Dubrovnika u Apuliju, ali ako bude uhvaćen na dubrovačkom području, njegova bi se kazna imala pretvoriti u kaznu doživotnog veslanja, okovan na mletačkim galijama. Godine 1752. osuđen je zbog prevare i krađe Dubrovčanin Đuro Pelić na izgon iz države u trajanju od tri godine, a ako bi se ranije vratio i bio uhvaćen na dubrovačkom državnom teritoriju, imao je veslati pet godina na galiji neke strane zemlje.¹⁰ Kako se iz navedenog može utvrditi, kazna izгона iz zemlje pretvarala bi se u još težu vrstu izгона, u veslanje na stranim galijama, ako bi se osuđeni vratio i bio uhvaćen na području Dubrovačke Republike, što je nesumljivo odvrćalo dubrovačke podanike da se pokušaju prije vremena ili trajno vratiti u domovinu.

Veliki je potres iz 1667. g. veoma oštetiо arhitektonski izgled grada, pored ostalih nevolja koje je nanio Dubrovniku, pa je bilo potrebno za njegovu obnovu novčanih sredstava i velik broj radne snage. Iz tog su razloga u razdoblju nakon potresa pa sve do dvadesetak godina XVIII. stoljeća često izricane kazne okrivljenim osobama da određeno vrijeme rade na obnovi grada ili pojedinih objekata. Potrebno je spomenuti da tri mjeseca nakon potresa, sve do 30. srpnja iste godine, do uspostave reda, nisu u Dubrovniku donošene redovne presude, već su izricane presude po kratkom postupku. Zatim je započelo izricanje redovnih presuda s pretežnom kaznom rada na obnovi grada u trajanju od nekoliko mjeseci do godinu dana. Kao i mnogi drugi u to vrijeme, tako je i Petar Lukin iz jednog sela kraj Dubrovnika bio osuđen (1708. g.) da tri mjeseca radi besplatno na gradnji crkve sv. Vlaha u Dubrovniku, te da mora započeti rad u roku od 8 dana, računajući od dana donošenja presude, pod prijetnjom udvostručene kazne.¹¹ Iako se u vrijeme nakon velikog potresa pretežno radilo na obnovi grada Dubrovnika, nisu bili zanemareni ni drugi objekti na ostalom dubrovačkom području, pa su i u njihovoj obnovi također sudjelovale osobe kažnjene od strane nadležnih sudova.

U Dubrovačkoj Republici, kao i u drugim zemljama, bila je predviđena i kazna zatvaranja okrivljenika. Kako na njezinu području nije bio dovoljan broj zatvora za izdržavanje dužih vremenskih kazni, te budući da je dugogodišnje izdržavanje kazne u zatvoru bilo povezano sa posebnim troškovima koji su teretili dubrovačku državnu blagajnu, to među dubro-

¹⁰ *Criminalia*, sv. 16/5—21, str. 47 (presuda iz 1684. g.); *isto*, sv. 16/6, str. 31 (presuda iz početka 1721. g.); *Isto*, sv. 16/6, str. 145 (J. Rado osuđen na izgon 24. 4. 1728. g.); *isto*, sv. 16/6, str. 178, 179 (presude iz 1737. g. protiv V. Maričevića iz Lastova i M. Vlahova iz Župe); *isto*, sv. 16/25 (»Libro delle sentenze criminali 1751. in 1776«); *Cons. rog.*, sv. 184, str. 11, 19 (Početkom 1775. g. bile su od Senata imenovane posebne osobe koje su bile zadužene da vode posebnu knjigu u kojoj su bile upisane sve protjerane osobe.) Zahvaljujem dr. Vereni Han, znanstvenom savjetniku iz Beograda, na ustupljenim podacima, koji su mi pomogli prilikom izrade ovog rada.

¹¹ *Criminalia*, sv. 16/4—24 (O suđenju nakon potresa 1667. g.); *isto*, sv. 16/6, str. 4 (»Libro delle sentenze. . . 1708—1750«; kazna izrečena 31. 3 1708. g. Petru Lukinu iz Kručice).

vačkim arhivskim dokumentima rijetko nailazimo na doživotnu kaznu zatvora. Naprotiv, veoma često nalazimo da je kazna zatvora bila povezana s nekom drugom kaznom, kako bi boravak okrivljenika u samom zatvoru bio kraći.

Najteža zatvorska kazna bila je privremeno zazidavanje okrivljenika za određeni broj mjeseci ili godina u posebnu ćeliju. Zazidanomu se kroz poseban otvor svakodnevno davala hrana i voda. Tom su kaznom kažnjavane osobe koje su izvršile teške zločine, ali koji zločini nisu zahtijevali primjenu smrtno ili neke druge kazne po dubrovačkim zakonima, odnosno običajno-pravnim normama. Među odlukama Senata iz 1628. g. nalazimo i zaključak kojim je bilo određeno da se Nike Natali živa zazida u jednoj posebnoj tamnici kneževa dvora za vrijeme od dvije godine, tako da se na njezinoj ćeliji ugradi jedan prozor s rešetkama za disanje i davanje hrane. Osim takvih teških kazni, dubrovački su sudovi izricali i zatvorske kazne, koje su, kako sam ranije spomenuo, bile povezane s raznim drugim vrstama kazni. Tako je Antun Ivanković iz Luke Šipanske, sredinom 1699. g., bio ulovio veliku količinu ribe koju nije prodao na ribarnicama otoka Šipana ili Dubrovnika, što je bio dužan učiniti, pa je zato kažnjen mjesec dana zatvora u gradu i da plati 10 perpera u gotovu za gradnju crkve u Dubrovniku. Zbog istog je djela te godine kažnjena i Anica Lučina sa Šipana s dva mjeseca zatvora »za koje je vrijeme nitko nije mogao vidjeti«, kako stoji u presudi. Mnoge su osobe bile osuđene ne samo da budu zatvorene nekoliko mjeseci već i da poslije izdržane kazne i do dva mjeseca rade na izgradnji raznih državnih objekata. Interesantna je presuda donesena sredinom 1734. g. protiv Petra Vličine iz Imotice, koja sadržava kombinaciju više kazni. U prvom redu određena mu je kazna zatvora od četiri mjeseca, zatim je osuđen da za vrijeme izdržavanja kazne jednom bude proveden na magarcu kroz grad, zatim postavljen uz »berlinu« u trajanju od jednog sata, 25 puta udaren bičem, pečaćen na čelo užarenim pečatom, a potom ponovo doveden u zatvor radi izdržavanja preostale kazne. Po isteku zatvorske kazne od 4 mjeseca imao je biti doživotno protjeran s područja Dubrovačke Republike, a ako bi se ikada vratio i bio uhvaćen, određeno je da bude upućen na mletačke galije da tamo vesla okovan u trajanju od dvije godine. Ujedno je istom presudom bilo određeno da isplati u novcu trgovcu A. Radoviću vrijednost ukradene robe.¹² Antun Pignatelli iz Pila bio je osuđen na tri mjeseca zatvora i da kroz to vrijeme bude izveden iz zatvora tri puta i doveden dva puta u trijem (lodžu), nedaleko Orlandova stupa, a treći put na Pile (na Brsalj), te da se sva tri puta na navedenim mjestima dobro istuče štapom, a poslije izdržane kazne da se za šest mjeseci protjera s područja Pila. Često među arhivskim dokumentima nailazimo na takve ili slične presude, a nisu rijetke ni slične onoj koja je donesena 1747. g. protiv Kate žene Frana iz Kalamote, koja je bila osuđena na 15 dana

¹² *Cons. rog.*, sv. 90, str. 45 (Zaključak Senata od 11. 8. 1628. g. o zazidavanju N. Natali); *Diversi di Giupana*, (1689. do 1707. g., str. 121. i 123, presude od 30. 5 i 6. 6. 1699. g. Zahvaljujem B. Kamiću, publicistu iz Dubrovnika za ovaj podatak.); *Criminalia*, sv. 16/4, str. 7 (presuda iz kraja 1708. g. na zatvor i rad na gradnji crkve sv. Vlaha u trajanju od 40 dana); Isto, sv. 16/6, str. 72 (presuda od 29. 12. 1724. g.); isto, sv. 16/6, str. 165 (presuda od 31. 5. 1734. g. protiv P. Vličine); isto, sv. 16/6, str. 168 (presuda od 21. 3. 1735. g.); *J. Tadić*, Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII. stoljeća, Sarajevo 1937. g., str. 128.

zatvora pod uvjetom da na jedan svetačni dan javno opovrgne sve što je rekla za Iva Matova i njegovu ženu iz Gornje Kalamote. Zatvorske kazne u trajanju od jedne do pet godina često nalazimo među presudama dubrovačkih sudova. Ta je kazna bila ponekad povezana i s okivanjem lancima okrivljenika u zatvoru. Tako je, na primjer, Rado Papov iz Mlina bio osuđen 1724. g. na šest mjeseci zatvora, tako da bude tri mjeseca vezan lancima, a tri mjeseca bez lanaca. Niko Klečak iz Gabrila bio je osuđen 1794. g. radi neisplaćenog duga na šest mjeseci zatvora s lancima vezanim za noge, dok je Ivan iz Neretve, poslužnik kod plemića Zamagne, osuđen (1800. g.) na godinu dana zatvora zbog krađe, ali bez okivanja lancima. Zbog krađe jednog zlatara u Dubrovniku bili su osuđeni (1773. g.) P. Bilan na kaznu zatvora u trajanju od tri godine, a I. Salatić u trajanju od godine dana »teške tamnice«.

Mnoge od izrečenih presuda nisu mogle biti izvršene jer se osuđenik nalazio u bijegu, pa je zbog toga na kraju presude bila navedena posebna klauzula... »ako osuđenik dopadne u ruke pravde, presuda mora biti izvršena«. ¹³ Često je tokom krivičnog postupka, prije donošenja odluke o kazni, prethodilo fizičko mučenje okrivljenika radi dobivanja priznanja, pa će o tome, kao i o kazni mučenja, biti govora u daljem nastavku ovoga rada.

II. Mučenje

Podvrgavanje tjelesnim mukama da se izmami priznanje od optuženika bilo je poznato već u rimskom pravu. U razdoblju inkvizicijskog krivičnog postupka mučenje je legalni, pravnonormirani »način otkrivanja istine«. U XV. i XVI. stoljeću u Evropi je prihvaćen međunarodno priznati dokazni sistem u krivičnom postupku, koji je u sebi sadržavao torturu kao bitni, sastavni dio. Po tom sistemu sud je mogao osuditi okrivljenika za teže krivično djelo samo ako je priznao da je djelo izvršio ili ako su izvršenje djela potvrdila dva svjedoka očevica, što je bio rjeđi slučaj, pa se iz tog razloga taj dokazni sistem praktički ne bi mogao održati bez primjene torture. Za primjenu mučenja bila je potrebna posebna odluka suda ili nadležnog organa, dok se sama tortura obavlja s pomoću posebnih sprava za mučenje. Prvotni način mučenja je bilo rastezanje tijela na kotaču (lat. torquere = okretati), zatim su slijedili instrumenti za stezanje palaca i nogu, za vezivanje ruku i slične sprave. Za vrijeme mučenja okrivljenik je bio ispitivan, pa je tako priznanje moglo služiti kao podloga za osudu. Tortura je ukinuta u mnogim evropskim zemljama tokom druge polovine XVIII. i početkom XIX. stoljeća, pa se tako i u Dubrovniku zadržala sve do ukinuća Republike (1808. g.).

Na području Dubrovačke Republike kazneno je zakonodavstvo bilo okrutno kao i svuda u Evropi. Tortura se od XVI. stoljeća primjenjivala u Dubrovniku ne samo za iznuđivanja priznanja prilikom velikih zločina već i za najobičnije sitne krađe. Ona se mogla primjenjivati samo uz suglasnost Senata, po naredbi kneza i Malog vijeća, a provodila se uz

¹³ *Criminalia*, sv. 16/6, str. 168 (presuda protiv A. Pignatelli od 21. 3. 1735. g.); *isto*, sv. 16/6, str. 224 (presuda protiv Kate žene Frana iz Kalamote od 28. 2. 1747. g.); *isto*, sv. 16/27 str. 9, 10 (»Libro delle sentenze del criminale del 1793. in 1812« presude iz 1794. i 1800. g.); *isto*, sv. 16/23 (»Terminazioni del criminale dal 1778—1811«); *Cons. rog.*, sv. 182, str. 133—138, 141—146 (presuda izrečena 28. 4. 1773. g.).

njihovu prisutnost. Na čitavom području Republike tortura se vršila uglavnom na isti način. Na temelju naredbe kneza i Malog vijeća okrivljenik je bio izveden iz zatvora, doveden u veliku sudsku dvoranu i postavljen na mjesto za mučenje. Pošto mu je skinuta odjeća, bio je obučen u odjelo za torturu, koje se sastojalo od košulje sašivene od tvrdog platna čiji su rukavi na dnu bili zatvoreni i s kojih su visili poduži konopčići. Ruke bi okrivljenika posebni ekzekutori zavrnuti na leđa, pa bi s onim konopčićima koji su visili na rukavima zatvorili straga košulju, a potom skupili noge prema leđima i spojili s rukama, tako da bi mučeni ležao skupljen licem prema zemlji. Obučen tako u odjelo torturu, privezali su okrivljenika za konop o dizalo, spremni da ga podignu uvis ako prisutne ne bi odgovor zadovoljio. Glavno mučenje okrivljenika započinjalo je njegovim dizanjem visoko u zrak, što bi uzrokovalo velike bolove dok bi se tijelo njihalo u zraku. Ako ni tada ne bi bilo iznuđeno priznanje, okrivljenik bi bio odjednom pušten da svom težinom padne nekoliko metara niže, do blizu same zemlje, što je dovodilo ne samo do neopisivih bolova već često i do pucanja tjelesnih zglobova. Takav je način torture nazvan u starom Dubrovniku »udarci ili trzaji konopom« (»tratti di corda«), a vrijeme njezina trajanja kao i broj dizanja i spuštanja okrivljenika određivao je knez i Malo vijeće uz suglasnost Senata. Nije bio rijedak slučaj da su pojedini izdahnuli za takva mučenja, pa su onda bili bačeni u more s vanjske strane otoka Lokruma. Među arhivskim dokumentima nalazimo brojne slučajeve takva načina provođenja torture u Dubrovniku. Tako je na primjer, sredinom 1502. g., ubijena neka starica u svojoj kući na Pločama, blizu sela Brgata. Posumnjalo se na neke Židove, pa je radi utvrđivanja krivaca izvršeno ispitivanje osumnjičenih metodom mučenja. Tortura se često primjenjivala i za ispitivanje osumnjičenih u sitnim krađama, kao što je bio slučaj s Gj. Pavlovićem iz Gruža početkom 1567. g., prilikom krađe »čitruna« (limuna) iz vrta S. Radonića s Konala iznad Gruža.¹⁴ Brojna je bila upotreba torture u Dubrovniku, tokom XVI. i XVII. stoljeća, kao načina pribavljanja priznanja od optuženih ili osumnjičenih osoba. Među njima su se ponekad nalazile i žene, iako u mnogo manjem broju nego muškarci.¹⁵

Tortura se kao način iznuđivanja priznanja vršila u zatvorenoj prostoriji, na mjestu određenom za mučenje okrivljenika, obično u sudskoj dvorani, kako je to već prije spomenuto. Među arhivskim dokumentima nailazimo na podatke da je od sredine XVII. stoljeća pa sve do ukinuća Republike mučenje bilo ne samo način ispitivanja, pribavljanja priznanja već i jedan od načina kažnjavanja, što dotad nije bio slučaj. Ta se vrsta

¹⁴ *Lamenta de intus et de foris*, sv. 53, vol. 42 (1567. g.); K. Vojnović, *Sudbeno ustrojstvo Republike dubrovačke*, »Rad« JAZU, knj. 114, Zagreb 1893. g., str. 44 (Zakonom od 11. I. 1530. g. dozvoljava se i tortura za pronalaženje krivca.); *isti*, sp. di., knj. 115, Zagreb 1893. g., str. 46; J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku . . .*, str. 108, 119, 124; Z. Šundrica, *Živi grad . . .*, str. 82—83; V. Vinaver, *O Jevrejima u Dubrovniku u XVIII veku*, *Jevrejski almanah*, Beograd 1959/60. g.

¹⁵ *Cons. rog.*, sv. 95, str. 85 (Upotreba torture u procesu protiv Laurentia 1637. g.; *isto*, sv. 96, str. 204 (1640. g. izvršena tortura nad C. Manoli.); *isto*, sv. 100, str. 25, 45, 196 (god. 1647/48); *isto*, sv. 105, str. 80, 146, 152 (God. 1654. bilo je određeno većinom glasova Senata da se provede tortura nad Katom Mulan.); *isto*, sv. 101, str. 20 (God. 1648. izvršena je tortura nad nekom Stanom koja se nalazila u zatvoru.); *isto*, sv. 102, str. 22 (god. 1649); *isto*, sv. 103, str. 164 (god. 1651); *isto*, sv. 104, str. 58 (god. 1652); *isto*, sv. 121, str. 150 (god. 1675); *isto*, sv. 113, str. 112 (god. 1666).

torture, kao vrsta kazne, vršila na javnom mjestu (»in publica piazza«), a to je bilo obično u blizini »lodže«, nedaleko Orlandova stupa, kako bi služila kao zastrašujući primjer drugima, jednako kao i ostale vrste javnog kažnjavanja u starom Dubrovniku. Prilikom izricanja takve vrste kazne bili su određeni ne samo dužina vremena vješanja na konopu s rukama i nogama vezanim na leđima već i broj trzaja konopom koji se imao primjenjivati nad osuđenikom, ako je to bilo presudom određeno. Spomenut ćemo samo neke slučajeve po arhivskim dokumentima. Tako možemo utvrditi da je Židov I. Isurum iz Dubrovnika bio osuđen krajem 1622. g. da visi na konopu dva sata, izložen na javnom mjestu, tako da se kroz to vrijeme svakih pola sata trgne jedanput konopom.¹⁶ Isto je tako i P. Brailo iz Konavala bio osuđen u listopadu 1664. g. da bude na javnom mjestu u Dubrovniku vezan za ruke i noge na leđima, kako se to čini kod provođenja torture, te da se podigne u zrak i jednom trgne konopcem kako bi ga se prisililo da isplati utuženi dug. Bilo je brojnih slučajeva da je spomenuta kazna mučenja »trzaja konopom« bila vezana i uz druge kazne. Tako je Dubrovčanin Stjepan Petrov iz Popova bio osuđen početkom 1708. g. na kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci i na kaznu mučenja od tri »trzaja konopom« na javnom mjestu za vrijeme izdržavanja kazne. Stijepo Ivanov iz Kupara bio je osuđen (1720. g.) na zatvorsku kaznu u trajanju od mjesec dana, za koje je vrijeme imao biti vezan lancima za noge, a pored toga imao je izdržati i kaznu mučenja od »jednog trzaja konopom« na javnom mjestu. Petar, sin I. Zekinića, bio je zbog krađe osuđen 1724. g. na kaznu od tri »trzaja konopom«, koja se imala izvršiti na javnom mjestu poslije čega je trebao biti upućen da vesla, okovan uz veslo, na mletačke galije u trajanju od deset godina. Isto je tako i Niko Vodopija osuđen na tri »trzaja konopom« na javnom mjestu, ali s mnogo blažom zatvorskom kaznom u trajanju od samo četiri mjeseca.¹⁷

Sve kazne mučenja nad osuđenim osobama provodile su se na temelju donesene presude suda i nosile su naziv »presude trzanja konopom« ili kraće »presude konopa« (»sentenze dei tratti di corda«, — »Sentenze della corda«), za razliku od mučenja, koje nije bila kazna, već sastavni dio krivičnog postupka, način da se iznudi priznanje od okrivljene ili osumnjičene osobe.¹⁸ Potrebno je još spomenuti da su u Dubrovniku, kao i u drugim evropskim državama toga doba, plemići pripadali povlaštenom staležu, te po općim društvenim postavkama nisu bili mučeni u krivičnom postupku, a niti su bili osuđivani na kaznu mučenja (»trzaja konopom«) kao ostali podanici Dubrovačke Republike.

¹⁶ *Lamenta de intus et de foris*, sv. 53, vol. 74 (god. 1464—1695); *isto*, sv. 53, vol. 42 (1567. g.); *Cons. rog.*, sv. 88, str. 87, 99, 100 (Zaključak Senata iz 1622. g.); *isto*, sv. 92, str. 132, 133 (kazna torture protiv N. Skarića iz 1630. g.); *isto*, sv. 91, str. 31 (kazna torture određena nad Petrom Ivanovim iz Kručice 1628. g.).

¹⁷ *Criminalia*, vs. 16/4—24, str. 44 (Za P. Braila je 1664. g. bilo određeno ... »li si debba dare in publica piazza un tratto di corda et debba pagare...«); *isto*, sv. 16/6, str. 2 (»Libro delle sentenze criminali 1708—1750«. — Presuda protiv Stjepana Petrova izrečena 29. II. 1720. g.); *isto*, sv. 16/6, str. 28 (osuda protiv S. Ivanova iz Kupara donesena 29. XI 1720. g.); *isto*, sv. 16/6, str. 69 (presuda izrečena Petru Zekiniću 30. V 1724. g.); *isto*, sv. 16/25, str. 9 (kazna izrečena N. Vodopiji 18. IV. 1753. g.).

¹⁸ *Prepiska*, XVIII st., sv. 136.3175, str. 465 (»Denunzie politiche presentate al Minor consiglio. Esami e deposizioni relative dal 1770 al 1779.« — Presude »trzijem konopa« iz rečene A. Domiću, P. Trombi, L. Vodopiću i G. Denaliću 22. VIII 1779. g.); *Detta*, sv. 12, str. 72, 103, 110, 169. (Troškovi mučenja iznosili su u prosjeku 2—4 perpera po osobi.)

Dosad je bilo riječi o vrstama kazni i mučenju u starom Dubrovniku. U daljem tekstu ovoga rada govorit ćemo o dubrovačkim zatvorima koji su bili sastavni dio kažnjavanja u Dubrovniku.

III. Zatvori

Stari je Dubrovnik, čim se organizirao u autonomnu općinu, imao i svoje zatvore o kojima nalazimo podatke i u dubrovačkom Statutu iz 1272. g. Iz Statuta se može utvrditi da su u Dubrovniku zatvori bili u istoj zgradi u kojoj se nalazila i vlast. Oni su u početku bili u utvrđenom kaštelu, u kojem je bila u početku uprava dubrovačke općine, a kasnije vlada Republike. Zatim je na istom mjestu, u prvoj polovini XV. stoljeća, sagrađen sadašnji Knežev dvor koji je služio kao sjedište vlasti Dubrovačke Republike, dok su se u prizemnim prostorijama nalazili državni zatvori sve do ukinuća Republike od strane Francuza (1808. g.).

Dubrovački historičar J. Gelčić u svom radu o zatvorima u starom Dubrovniku iznosi podatak da su za vrijeme Republike postojale u Dubrovniku tri vrste zatvora; »de subtus« (donje), »de intus« (unutrašnje) i »de pelago« (s mora). Donji su zatvori, prema stanovištu autora, bili određeni za istražne zatvore kao i za izdržavanje redovnih, lakših kazni. U tu su svrhu služili i unutrašnji zatvori, dok su za izdržavanje teških kazni bili određeni oni prema moru. Svi su ti zatvori bili bez svjetla, bez svježeg zraka, tjesni i goli, s puno vlage i nečistoće.

U dodatku Statuta iz 1366. g. spominju se »donji zatvori« (»carceres inferiores«), koji su bez sumnje bili oni isti koji se kasnije nazivaju »de pelago«. Oni su ostali od starog »kaštela« (utvrđenog dvora) uz novi, današnji knežev dvor kao posebna uska i duga zgrada sa zapadne strane gradske luke, odakle im i naziv zatvori »s mora«. Ti su se »donji zatvori« nalazili iza stare vijećnice, na mjestu gdje je sredinom XIX. stoljeća sagrađena današnja dubrovačka općina. Prema stanovištu dubrovačkog historičara M. Rešetara, između stare vijećnice i tih zatvora bio je mali četverouglasti vrt, pa je na zemljištu tog vrta i tih spomenutih zatvora sagrađen u isto vrijeme postojeći teatar. Da su takozvani »donji zatvori« starog kaštela i zatvori »s mora« u kneževom dvoru iste prostorije, svjedoči i podatak da se ti zatvori još 1415. g. zovu »donji«, a poslije gradnje kneževa dvora, u prvoj polovici XV. stoljeća, nazivaju se »de pelago« (s mora). Isto se tako, obično u ranijim arhivskim dokumentima, spominje »jedan od tri zatvora s mora«, što znači da su bila tri, dok u kasnijim dokumentima, pošto je već bio sagrađen knežev dvor na mjesto starog kaštela, nalazimo podatke o »jednom od tri stara zatvora«.

Osim tih zatvora, bilo je i zatvora u kneževu dvoru, koji se spominju poslije njegove gradnje. To je u prvom redu zatvor koji se nalazi u sjeveroistočnom uglu dvora pod skalinama, a naziva se »novim«. Kasnije je, krajem XVI. stoljeća, taj zatvor pod skalama proširen i pregrađen, pa su se tom preinakom dobila dva zatvora koji se od onda nazivaju »zatvori ispod skale«. S južne strane atriya dvora bila su još četiri zatvora. Prvi se zvao »veliki«, drugi »pod krst«, treći »pod zmaj« i četvrti »pod skalu«. Ovaj potonji imao je s unutrašnje strane još jedan mali zatvor koji se zvao »drugi« (»secondo«). Svi su ti zatvori imali vrata s vratašcima i prozorčić sa željeznom rešetkom. Ta su se četiri zatvora prostirala do

stepenica koje se nalaze s desne strane u atriju dvora. Nad tim stepenicama nalazi se poprečni hodnik koji vodi u prostoriju u kojoj su postojala dva zatvora, nazvana »komore« (»camere«), a imali su također vrata s vratašcima i prozore sa željeznom rešetkom.

Uz spomenute »stare« zatvore, kao i one »nove« koji su se nalazili u atriju kneževa dvora, sa sjeveroistočne i s južne strane, bilo je još zatvora. Tako se u atriju dvora iza kipa M. Pracata, s unutrašnje lijeve sjeverne strane nalazio zatvor »nepoštenih žena«, koji je imao vrata s malim vratašcima, a iznutra s protivne strane mali prozor sa željeznom rešetkom koji je gledao na takozvani vrt. Potrebno je naglasiti da su u prizemlju dvora, među ostalim zatvorima, bile uvijek određene posebne prostorije koje su služile kao »ženski zatvori«. Neposredno desno uz spomenuti ženski zatvor bila su ulazna vrata kroz koja se tamnim i uskim hodnikom dolazilo u dva zatvora koja nisu imala svjetlosti pa su se zvali »ledarica« i »mali zatvor« (nazvan »piccolo«). Do njih, u desnom uglu atrija dvora nalazio se zatvor nazvan »barbakan«, koji je imao navisoko prozor sa rešetkama kroz koji se pružao pogled u gradsku luku. Osim tih zatvora u prizemnim prostorijama dvora nalazio se još i zatvor nazvan »tajnim« (»carcere secretum«), u koji bi bile zatvorene osobe osumnjičene za teška zločinstva. Taj se »tajni« zatvor zvao i »toranj« jer se u ranijem kaštelu nalazio strogi — tajni zatvor u jednoj od njegovih kula. U taj su se zatvor osuđeni živi zazidavali i ostavljali sve dok ne umru.

I pored zatvora što ih je dubrovačka vlada imala u dvoru, ponekad ih nije bilo dovoljno, pa su osuđenici izdržavali kaznu i u tvrđavi Bokar te na otočiću sv. Andrija. Na ovaj su otočić upućivane osobe koje su bile osuđene na duže vremenske kazne, obično od 5 do 10 godina. Dubrovački je sud rijetko izricao kazne na doživotni zatvor, već se češće služio, umjesto te kazne, kaznom doživotnog izгона s dubrovačkog teritorija, što je smanjivalo potrebu za većim brojem zatvora, te troškove uzdržavanja i čuvanje zatvorenika. Osim izdržavanja kazne u dubrovačkim zatvorima kneževa dvora, na teritoriju Republike postojali su zatvori i u pojedinim mjestima Konavala, Pelješca te u Stonu i Slanome, kao i na otocima Lopudu, Mljetu i Lastovu.¹⁹

Iako su u spomenutim državnim zatvorima ponekad izdržavali kazne i članovi plemićkih obitelji, ipak su za njih u većini slučajeva bili određeni posebni zatvori. Ti su se zatvori nalazili u dubrovačkim tvrđavama Molo (Sv. Ivan), Lovrjenac, Revelin, a neki stariji i bolesni članovi plemićkih obitelji bili su čak osuđivani na blage kazne, na primjer da ne smiju napuštati svoje kuće u gradu kroz izvjesno vrijeme, to je bio takozvani »kućni pritvor«. Bila je još jedna povlastica koju su uživali plemići i plemkinje, a sastojala se u mogućnosti da novcem otkupe kaznu zatvora po cijeni od 30 dukata za svaki mjesec zatvora, koji se iznos uplaćivao kao pomoć dubrovačkoj bolnici. Takav je omjer novca i zatvora bio za plemiće u Dubrovniku tokom druge polovice XVIII. stoljeća, a mi-

¹⁹ *Criminalia*, sv. 16/6, str. 208 (U veljači 1743. g. osuđena je Klara Ivanova Gale iz Slanoga na 15 dana zatvora... »in una delle prigioni di Slano con porte ferrate...«); *isto*, sv. 16/6, str. 232 (Krajem 1748. g. osuđena je jedna žena iz Donje Vručice na 8 mjeseci zatvora, time da joj se uračunava u ovu kaznu zatvor koji je izdržala u Trstenici.); *isto*, sv. 16/26 (»Libro delle sentenze criminali de 1775.—1792.«); J. Gelčić, *Le prigioni della Repubblica di Ragusa, »Rasegna Dalmata«, Zadar 1905. g., str. 3—7.; M. Rešetar, Dubrovačke tamnice, Glasnik dubrovačkog učenog društva »Sveti Vlaho«, knj. 1, Dubrovnik 1929. g., str. 39—44.*

jenjao se povremeno prema vrijednosti novca. U Dubrovačkoj su Republici članovi plemićkih obitelji bili ne samo povlašteni prilikom izricanja kazni, jer ih se kažnjavalo blaže nego ostale pučane, već i u samom mjestu izdržavanja zatvorske kazne, jer su dubrovačke tvrđave bile u svakom slučaju ugodnije, prostranije i čistije od zatvora u dvoru, te u mogućnosti da zatvorsku kaznu zamijene novčanom.²⁰

Osim spomenutih državnih, odnosno javnih zatvora, u Dubrovniku su za vrijeme Republike postojali i crkveni zatvori. U njima su se u pravilu zatvarali svećenici, a nalazili su se u zgradi nadbiskupa ili po raznim samostanima. Već krajem XIV. stoljeća (1397. g.), pošto je Dubrovnik stekao samostalnost, bio je reguliran odnos crkve i države te utvrđeno da crkva i samostani imaju pravo na vlastite zatvore i na pružanje utočišta svim osobama izuzev zločincima i dužnicima. Taj imunitet crkve s obzirom na njezina prava držanja zatvora i pružanja utočišta potvrđen je i u kasnijim stoljećima od strane tadašnjih crkvenih poglavara u Rimu i priznat od dubrovačkih vlasti sve do ukinuća Republike.²¹

Čuvanje i briga o dubrovačkim zatvorima bili su povjereni posebnim osobama koje je određivalo Malo vijeće na godinu dana, uz suglasnost Senata. Oni su se brinuli ne samo o održavanju zatvora (vrata, brava, prozora, rešetaka i slično) već i o hrani osuđenika te o sredstvima potrebnim za primjenu izrečenih kazni: za okivanje zatvorenika, za vješanje i provođenje drugih smrtnih kazni, te za pokapanje osuđenika. Izvršenje raznih kazni (vođenje na »berlinu«, šibanje, vješanje i slično) vršila je za to posebno određena osoba, krvnik odnosno dželat. Čuvari dubrovačkih zatvora te krvnici bili su dužni da redovno izvještavaju Malo vijeće o troškovima skopčanim s njihovim radom.²² Iz arhivskih dokume-

²⁰ *Cons. rog.*, sv. 40, str. 45 (Sredinom 1628. g. osuđena je Nike, kćerka plemića N. Natali da bude zazidana u ženskom zatvoru kneževa dvora.); *Criminalia*, sv. 16/6, str. 89 (Krajem 1726. g. bio je osuđen Marin Zamanja, plemić, na 8 mjeseca zatvora u jedan od tri zatvora »s mora« — »de pelago«.); *isto*, sv. 16/6 str. 44 (Gio. di Gozze osuđen je u svibnju 1722. g. na 30 dana zatvora u tvrđavi Molo.); *isto*, sv. 16/6, str. 74 (Vlaho Bona, plemić, osuđen je početkom 1725. g. na mjesec dana zatvora u tvrđavi Lovrjenac, dok je plemić Franjo Bobali bio osuđen na mjesec dana zatvora u utvrđi Revelin.); *isto*, sv. 16/—26 str. 232 (Krajem 1791. g. bio je osuđen N. Saraka na 20 dana zatvora u tvrđavi Revelin.); *isto*, sv. 16/4—24, str. 160 (Početkom 1666. g. osuđen je plemić F. Bobali da mora boraviti neprekidno tri mjeseca u svojoj kući u Dubrovniku.); *isto*, sv. 16/6—25, str. 234. (Sredinom 1772. g. N. Sorgo osuđen je na 4 mjeseca zatvora u tvrđavi Lovrjenac ili da plati u roku od 8 dana 130 dukata, umjesto izrečene kazne, kao pomoć bolnici »Domus Christi.«).

²¹ *Prepiska*, XVIII st., sv. 149.3188, str. 170 (O crkvenom imunitetu i azilu za vrijeme pape Grgura XIV, krajem XIV st.); K. *Vojnović*, *Sudbeno ustrojstvo...*, knj. 108, Zagreb 1892. g., str. 67 (Odnos crkve i države bio je u Dubrovniku posebno reguliran propisom iz 1397. g.); G. *Körbler*, *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, vol. 37, JAZU, Zagreb 1915. g., str. 23—24; A. *Vučetić*, *Marojica Kaboga u zgodama Dubrovnika...*, str. 163—188. (Jedan od tipičnih primjera pružanja crkvenog azila u Dubrovniku je slučaj dubrovačkog plemića M. Kaboga, koji je zatražio utočište u franjevačkom samostanu »Mala braća« poslije ubojstva plemića N. Sorga 1662. g.)

²² *Detta*, sv. 19 (1684. g. — »Spese occorse nel' apparecchio per giustitiar à Luca Canalese.« — Navode se troškovi konopa za vješanje, sapuna za podmazivanje konopa, ukopa, dželata, kao i zvonjenje mrtvačkog zvona.); *isto*, sv. 83 (God. 1783 — 87. g. — troškovi za svijeće koje služe prilikom posjeta i pregleda tajnih zatvora, za uređenje brava u malom zatvoru kao i u ženskom zatvoru); *isto*, sv. 84 (1789. — 1791. g. — troškovi za stavljanje lanaca F. Pavloviću, N. Dubratu, M. Peručiću i druge; troškovi vođenja na »berlinu« sluge kap. Gagliuffi; za popravak vrata tajnog zatvora i sl.); K. *Vojnović*, *Sudbeno ustrojstvo Republike dubrovačke*, knj. 108, Zagreb 1892. g., str. 12 (O čuvanju tamnica 1395. g.).

nata možemo utvrditi da su za Dubrovačke Republike postojale razne vrste zatvora, kako smo to već spomenuli, ali je njihovu lokaciju teško točno utvrditi. Bez nalaza nekog plana smještaja zatvora prije i poslije izgradnje kneževa dvora, teško je to pitanje do kraja u potpunosti osvijetliti.

IV. Zaključak

Iz navedenog možemo zaključiti da je u dubrovačkom Statutu iz 1272. g. bilo predviđeno uglavnom devet vrsti kazni koje su se primjenjivale protiv okrivljenika. Pored smrtno kazne koja se izvršavala vješanjem, odsijecanjem glave i spaljivanjem, predviđena je bila i kazna zatvora, kao i još sedam raznih vrsta kažnjavanja. Kazna sakaćenja vršila se odsijecanjem desne ruke, nosa, vađenjem jednog ili oba oka, a tjelesne kazne šibanjem i žigosanjem užarenim željezom, zatim slijede: javno izlaganje okrivljenika uz stup sramote (»berlinu« ili Orlandov stup), izgon sa dubrovačkog teritorija, gubitak državljanstva, novčana kazna i kazna prema nahođenju kneza za manje prijestupe.

Navedene kazne nisu jedine koje su se primjenjivale u Dubrovniku, već su za pojedine slučajeve izricane i druge vrste kazni koje nisu bile propisane u Statutu. Neke su od tih kazni, dugogodišnjom primjenom u praksi, kao izvor običajnog prava, dopunjavale ranije odredbe Statuta, a neke su se zadržale samo kao običajne pravne norme. Provođenje smrtno kazne potajnim ubojstvima, trovanjem, ubijanjem, davljenjem, doživotnim zazidavanjem i sličnim načinima, te kidanje mrtvog tijela osuđenika na četiri dijela i slanje tih dijelova u razne krajeve Republike također nije bilo Statutom predviđeno, iako se stoljećima primjenjivalo. Isto je tako sakaćenje, kazni predviđenih Statutom, nadopunjeno još i kaznom odsijecanja obaju ruka, nosa i ušiju istoj osobi, kao i kastriranje. Tjelesne kazne kao što su pečaćenje po tijelu i čelu, bičevanje, lupanje štapom, te kazne vješanja kamena oko vrata (tzv. »morica«) ili stavljanje glave osuđenika u procijep između dvije klade kako bi bio izložen javnom ruglu, kao i kazna prisilnog rada na obnovi od potresa (1667. g.) porušenog grada, nisu bile predviđene u dubrovačkom Statutu, ali su se primjenjivale za neke slučajeve krivičnih djela koje je trebalo, iz posebnih razloga, primjerno kazniti. Osim spomenutih kazni u Dubrovniku se postupno uobičajilo kažnjavanje okrivljenika veslanjem na stranim galijama. Ta se kazna izdržavala po nekoliko godina na galijama Malte, Napulja i Venecije, a djelovala je veoma zastrašujuće na podanike Dubrovačke Republike, jer su osuđeni odvojeni za dugi niz godina na strani brod da veslaju okovani za veslo ili sjedište. To su bile kazne izvanrednog karaktera, određene od slučaja do slučaja, koje su se prema potrebi, nakon što su se pokazale korisnim, primjenjivale mimo dubrovačkog Statuta, stvarajući tako s vremenom običajno pravnu praksu. U Dubrovniku su se, prema uobičajenoj praksi, smrtna kazna, sakaćenje, izlaganje na »berlinu«, tjelesno kažnjavanje i slične kazne vršile javno, pred Orlandovim stupom (»berlinom«) ili u predvorju dubrovačke stražarnice, u »lodži« ili na sličnim mjestima, i to baš iz razloga da bi ta kazna djelovala zastrašujuće i time odvratila eventualne buduće počiniocima od izvršenja istog ili sličnog krivičnog djela.

Mučenje ili tortura primjenjivala se na području Dubrovačke Republike ne samo za iznuđivanja priznanja prilikom velikih zločina već i za najobičnije sitne krađe. Na svem području Republike tortura se vršila uglavnom na isti način, dizanjem u zrak osobe koja se ispituje, vezanih ruka na leđa te naglim puštanjem konopa. Taj je način mučenja u starom Dubrovniku poznat kao »trzaji konopom«. S vremenom se uobičajilo, naročito od sredine XVII. stoljeća, da tortura na dubrovačkom području nije bila samo način ispitivanja svjedoka i okrivljenika radi pribavljanja njihova priznanja već i jedan od načina strogog kažnjavanja okrivljenika.

Iz dubrovačkog Statuta možemo utvrditi da su u Dubrovniku zatvori bili u istoj zgradi u kojoj se nalazila vlast. Oni su u početku bili u utvrđenom kaštelu u kojem se nalazila uprava dubrovačke općine, a kasnije vlada Republike. Kad je na istom mjestu starog kaštela, u prvoj polovici XV. stoljeća, sagrađen sadašnji knežev dvor u velikom dijelu njegova prizemlja nalazili su se državni zatvori. U dodatku Statuta iz 1366. g. spominju se »donji zatvori« nazvani kasnije »de pelago«. Oni su ostali poslije rušenja starog kaštela uz novi, današnji knežev dvor kao posebna uska zgrada sa zapadne strane gradske luke, odakle im i naziv zatvori »s mora«. Ti su se zatvori nalazili iza stare vijećnice, na mjestu gdje je sredinom XIX. stoljeća sagrađena današnja dubrovačka općina. Osim tih »starih« zatvora u prizemlju atrija kneževa dvora nalazili su se razni zatvori koji su nosili posebna imena, a zvali su se zajedničkim imenom »novi«. Pored tih zatvora osuđenici su zatvarani i u tvrđavu Bokar, kao i na otočiću sv. Andrije ako ako se radilo o dužim vremenskim kaznama. Osim izdržavanja kazne u zatvorima kneževa dvora, na teritoriju Republike postojali su zatvori i u pojedinim mjestima Konavala, Pelješca, te u Stonu i Slanome, kao i na otocima Lopudu, Mljetu i Lastovu. Dubrovački je sud rijetko izricao kazne doživotnog zatvora, već se češće služio umjesto te kazne kaznom doživotnog izгона s dubrovačkog teritorija, što je smanjivalo potrebu za većim brojem zatvora i troškove održavanja i čuvanja zatvorenika.

Članovi plemićkih obitelji izdržavali su kazne u većini slučajeva u posebnim zatvorima koji su se nalazili u dubrovačkim tvrđavama Molo, Lovrjenac i Revelin, a imali su i mogućnost da novcem otkupe kaznu zatvora. Osim spomenutih državnih zatvora, u Dubrovniku su za vrijeme Republike postojali i crkveni zatvori, u kojima su se u pravilu zatvarali svećenici. Ti su se zatvori nalazili u zgradi nadbiskupa ili po raznim dubrovačkim samostanima.

Na kraju je potrebno naglasiti da se pretežni dio kažnjavanja na području Dubrovačke Republike osnivao na odredbama i dopunama Statuta, te na običajnoj pravnoj praksi, jer je na taj način vladajuća klasa mogla najbolje osigurati unutrašnje državno i društveno uređenje, a time i svoj povlašten položaj u Dubrovniku. Članovi plemićkih obitelji uvijek su bolje prolazili prilikom izricanja kazni nego puk i ostali dubrovački podanici, što je i razumljivo kad je sva vlast u Dubrovniku bila u rukama plemstva. Ukidanje dubrovačke države od strane Francuza 1808. g. nestala je do tada postojeća dubrovačka državna organizacija, a time i kažnjavanje po pisanim i običajnim normama Republike.

(Prihvaćeno na 9. sjednici Razreda za društvene znanosti JAZU od 19. XII 1984.)

Ilija Mitić

A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF PUNISHING METHODS
IN THE DUBROVNIK REPUBLIC

Summary

Nine methods of punishing offenders were provided in the Dubrovnik Statute of 1272. Besides capital punishment and imprisonment, other ways of punishing were stated there, such as: mutilating, corporal punishment, public display of the accused at the whipping post, ostracism, losing the citizenship, penalties, and others decided by the Rector. These were not the only punishing forms, as for particular cases other sentences were passed. They became unwritten law regulations through a long practice, and in some way they were a contribution to the Statute ones.

Torture was applied in Dubrovnik, not only to make offender confess his guilt, but also as one of the methods of punishing, from the middle of the 17th century on, in particular. Torture was executed in the same way on the whole of the Republic territory. It was known as »rope end«.

According to the Statute prisons were located in the building of the Republic authorities, in the Rector's Palace. There were prisons in other places and on the islands, too. The courts rarely made use of life-long imprisonment; they rather punished offenders on life-long banishment from the territory of the Republic. That diminished the needs both for additional prisons and maintaining expenses. The members of patrician families were imprisoned in special prisons situated in fortresses. Besides state prisons there were church prisons for priests and monks either in the Bishop's Palace or in various monasteries.